

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Goethe és Pestalozzi.

A németek nagy költőfejedelme és a népnevelés szerény rajongója, a hatalmas miniszter és a szegény iskolamester: két lángelméje az emberiségnek a XVIII. és XIX. század nagy fordulópontján . . . Mikor Pestalozzi 1817-ben — már-már pihenés után vágyódva — a nyugalmas élet és a békés családi tűzhely anyagi feltételeinek megszerzése céljából sajtó alá rendezte összes műveit, gyűjtőiveket küldött szét és többek közt Goethehez is juttatott egyet, még pedig olyan alázatos, szinte eseklő levél kíséretében, hogy az embernek megesik rajta a szíve. Goethe nem is tartotta érdemesnek a válaszra. Ez a kíméletlenség egyébiránt megfelel Goethe feltétlen igazságszeretetének és következetes eljárásának a levelezésben. Akinek gondolat- és érzésvilágában nem talált már érintkező pontokat a magáéval, azokról többé nem is vett tudomást. Lavaterral is úgy tett. Nem vonakodott einen grossen Strich unter seine Existenz zu machen. Mindazonáltal magyarázatra szorul a Pestalozzival szemben követett eljárása. Annyival is inkább, mert Goethe számtalan alkalommal élénk érdeklődést tanusított az emberiség nevelői iránt s maga is foglalkozott a nevelés kérdéseivel. A magyarázatot megkapjuk rá Muthesiustól.*

Hogy Pestalozzi ismerte Goethét, az természetes. A Lienhard és Gertrud című népkönyvében el is énekelteti Gertruddal és gyermekeivel Goethe Wandrers Nachtlied-jét, habár általában nem nagyon rajongott az ifjú geniért, aminthogy Svájc idősebb nemzedékének lelkében nem talált visszhangra a Sturm és Drang-korszak szelleme. Iselinhez intézett egyik levelében Voltaire-rel hasonlítja össze Goethét. Az ő szerénytelen, hitetlen merészsége — úgymond Pestalozzi — mely nem kímél semmit, ami szent ezen a világon, valódi gyöngeség. Prófétaja és szolgája lehetne Istennek a nép érdekében; most bolygó-tűz, angyal és ördög egy személyben s az én szememben az ártatlanság alacsony félrevezetője.

A Werther költőjéről nem igen nyilatkozott senki ilyen merészen. Pestalozzi levelének tartalma azonban természetesen nem jutott Goethe tudomására. Talán a Remese Estiórájának azt a részét sem

* Goethe und Pestalozzi v. Karl Muthesius. Leipzig, Dürr, 1908. .

olvasta, melyben Goethét azokkal a fejedelmekkel állítja párhuzamba, akik a birodalom fényének milliók népáldását dobják oda áldozatul. Egyébként még egyszer hivatkozik Goethének egyik költeményére (Das Göttliche).

Személyesen nem ismerte a nagy német költő a svájci pädagogust. Az a feltevés, hogy Pestalozzi személyesen ismerkedett meg Goethével Weimarban, tévesnek bizonyult. Hallani azonban eleget hallhatott Goethe a híres pädagogusról. Wieland levelezett vele, Herder is nagyon szerette, szent ösztöntől vezérelt férfiúnak mondja és élete utolsó éveiben igyekszik eszméit az alája rendelt iskolákban megvalósítani. (P-nek egy eddig még ismeretlen gyönyörű levelét is olvashatjuk Muthesius könyvének 54—56. lapjain). Költő és író-társai bizonyára sokat emlegették Goethének a burgdorfi és ifesteni iskola vezetőjét, és a legelőkelőbb tudományos folyóiratok, főleg a XIX. század első tizedében, állandóan foglalkoztak Pestalozzi törekvéseivel. Mindezek révén sokszor hallhatott és hallott is Goethe az ő nagy kortársáról. A *methode* akkoriban mámorító szó volt. És Goethe Pestalozzival szemben mégis várakozó álláspontot foglalt el. A Lienhard és Gertrud-ot csak megjelenése után 33 év múlva olvasta el 1814-ben, anélkül azonban, hogy legcsekélyebb hatással lett volna rá. Könyvtárában is csak a *Nachforschungen*-t találták meg — kötetlenül. Úgy látszik, szeretett volna elmélyedni benne, azonban visszariadt tőle. Még de l'Aspée wiesbadeni iskoláját is megnézte; megfigyelte a Pestalozzi féle tanítóeljárást. Végül, összefoglaló ítélete az volt, hogy «semmit sem járul hozzá egy boldogabb állapot fokozásához».

Mikor Fichte fellépése nyomában, Németország politikai összeroppanása után, a nemzeti nevelés lett a jelszó, mellyel mint varázsigével visszaadhatják megint az országot önmagának, Pestalozzi nevét is bevonták ebbe a szellemi közösségbe s új zászló alatt akartak küzdeni az Archivben, egy újonnan alapítandó lapban. Passow, az egyik szerkesztő, Goethét is felkérte a közreműködésre. Goethe elutasítólag válaszolt s többek közt annak a nézetének adott kifejezést, hogy a nevelés terén nagy a zavar és nézeteltérés Németországban, hogy Pestalozzi módszere következtében *babylonische Verwirrung* keletkezett.

Goethe magatartását akkoriban gyengeségnek, részvétlenségnek és hazafiatlannak minősítették; azt mondták róla, hogy neki nem kell nép-, hanem arisztokratanevelés; hogy azért nem tetszik neki Pestalozzi, mert Humboldtval és Wolffal együtt abban a meggyőződésben él, hogy csak kevés ember alkalmas a neveltetésre.

Miután bebizonyította Muthesius, hogy Goethe a *Wilhelm Meisters Lehrjahre* és *Wanderjahre*, továbbá a *Wahlverwandschaft*

című regényeiben megértékített és megörökített pædagogiai elveit a saját lelkének mélységéből, a kor szelleméből vette s hogy a Pædagogische Provinz festésében nem Pestalozzi iskolája, hanem Fellenberg nevelőintézete lebegett szeme előtt (pedig ez utóbbi is csak a mester vállain emelkedett), néhány vonással bemutatja Goethét mint a nép barátját. Megvédelmezi mintegy az ellene szórt vádakkal szemben. Goethe elutasító magatartásának más oka volt. Pestalozzit Goethe szórszálhasogató, szellemtelen és ügyetlen utánzók tanításából és az irodalomban mindenfelé elterjedt helytelen mondásokból ismerte. Lelketlen formalizmussá fajult mindenütt az ő nagystíllú módszere. Egy pestalozzista tanító pl. azt írja, hogy az ő tanítványának különben szép írása volna; csak az a baj, hogy nem ismeri az írás elemeit (t. i. a kezdet kísérleti vonásait). Ezt a formalizmust tartották akkoriban fontosnak, melyet azóta a feledés homálya borít. Épen erről hallott unosuntig Goethe. S amit Goethe nem hallott, épen az maradt meg Pestalozzi tanításaiból.

Minden valódi képzés hagyományt tételez fel, mondja Goethe. Pestalozzinál Ifertenben pedig nem tanítottak még történelmet sem. Az egyedet kiszakította történeti összefüggéséből. Erkölcsi nagyságok szemlélete nélkül költői, művészi hatások mellőzésével, lehetetlen az érzelem világának nemesítése. Pestalozzi maga is érezte ezt a fogyatkozást. És Goethe is megírta a Wahlverwandschaftban, hogy az emberiség tulajdonképeni tanulmánya az ember. Goethe művészi, teremtő geniuszának hogyan is tetszhetett volna az a gépies név- és alaktanulás, mely teszem még a növényben sem organizmust lát, hanem felhasználja mint egyszerű tárgyat a gondolkodás gyakorlására. És, ami talán leginkább elidegenítette a nagy költőt az új iskolától, hogy Pestalozziéknél a matematika volt a tanítás gerince. De l'Aspée iskolájában — ezt látta Goethe — négy nap egész délelőttjét és két nap délutánját számtannal töltötték a gyermekek. Egyszer egy 14 napos szünet alatt egy feladott geometriai példán törték fejüket a gyermekek. Az utolsó napon hajnali három órakor összeharangozták őket, szegényeket, hogy meg van fejtve. Goethe pedig tudvalevőleg nem szerette a matematikát, mert semmit sem szeretett, ami elméleti, elvont, s a közvetlenségnek hiával van.

Pestalozzi életének utolsó nyarán (1827) meglátogatta a beuggeni árvaházat. A gyermekek tölgyfakoszorut nyújtottak át neki ünnepélyesen és elénekelték Goethe Wandrers Nachtliedjét: Der du von dem Himmel bist . . . És könnybe fult az agg szava. Mi minden juthatott akkor eszébe Pestalozzinak! . . . Talán az a levele is, melyre Goethe nem válaszolt.

Teveli Mihály.